

Відгук
отримано 20.11.2023
Голова спеціалізованої вченої ради
у Київському університеті імені Бориса Грінченка
ДФ 26.133.049
проф. Вент
Вінтонів м.о.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.049
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачеві кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтвознавства
Київського університету імені Бориса
Грінченка
Вінтоніву Михайлу Олексійовичу

Відгук

Глуховцевої Катерини Дмитрівни, доктора філологічних наук, професора кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» на дисертаційну роботу Шуленка Олександра Сергійовича «Фразеологізми з компонентом-орнітономом у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості», подану на захист на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Остання третина ХХ – початок ХХІ століття позначені розгортанням різноаспектних досліджень фразеології сучасної української мови. І це не випадково, адже фразеологія, демонструючи емоційно-інтелектуальне освоєння дійсності, створює своєрідну інформативну панораму образного кодування навкілля вторинними мовними знаками, розширює наші знання про культуру, матеріальне життя, свідчить про своєрідність відтворення мовної картини світу. Останнє значною мірою пов'язане з кумулятивною функцією фразеологічних одиниць (ФО), тобто фіксацією й накопичуванням у їхній семантичній структурі суспільного досвіду, звичаїв народу, його побуту, історичних особливостей. Це дало підстави науковцям, зокрема Л. В. Савченко, говорити про систему етнокодів духовної культури, що співвідноситься з образами фразеологізмів. Як стверджує дослідниця, унаслідок певної взаємодії етнічного, культурологічного і лінгвістичного

складників створюється їхня взаємодія, що і є колективним досвідом, котра своєю чергою дозволяє говорити про соматичний, предметний, фітоморфний, зооморфний та інші коди у просторі етномакрокоду духовної культури. Вивчення цих культурних кодів проливає світло на ментальність народу. Отже, комплексне дослідження орнітофразеологізмів української мови (кодифікованих і некодифікованих – розмовних, територіальних і соціолектних) у семантичному, структурному та етнолінгвістичному аспектах, представлено Шуленком Олександром Сергійовичем, без сумніву, актуальне, бо воно сприяє декодуванню етнічно маркованої культури українців.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Наукова новизна дисертації Олександра Сергійовича Шуленка незаперечна, бо вона, по-перше, має міцне підґрунтя, яким уважаємо лексикографічні джерела («Фразеологічний словник української мови» (В. Білоноженко та ін.), «Фразеологічний словник української мови» (В. Ужченко, Д. Ужченко), «Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу» (В. Ужченко, Д. Ужченко), «Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини» (В. Чабаненко)), збірки прислів'їв і приказок («Українські прислів'я та приказки» (уклад.: С. Мишанич, М. Пазяк), «Збірка українських приказок та прислів'їв» (уклад.: А. Багмет та ін.), «Скарбниця народної мудрості» (уклад.: Т. Панасенко)), а також матеріали художнього, медійного та розмовного дискурсів.

По-друге, у дисертації Шуленка О. С. вперше на широкому матеріалі проведено комплексний аналіз кодифікованих і некодифікованих фразеологізмів із орнітономенами. І, по-третє, семантичний і структурно-морфологічний аналіз орнітофразем здійснений фахово; системно описано етнолінгвістичні особливості диких і свійських птахів, відображених у стійких висловах української мови.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення роботи зумовлене тим, що вона сприяє поглибленню наукової бази вивчення фразеологізмів із назвами птахів, зокрема відомостей про семантичну, структурну й етнолінгвістичну спеціалізацію аналізованих одиниць. Дослідникові вдалося зафіксувати унікальні значення назв птахів у складі стійких фразеологічних зворотів; реконструювати давні уявлення, що існували серед носіїв української мови стосовно птахів. Поділ орнітономів на дві групи, до однієї з яких входять лексеми з більш широким спектром етнолінгвістичної інформації для українців, а до іншої – менш значним, дає підстави для виділення центру фразеологічного орнітосубкоду і периферії.

Практичне значення роботи маніфестовано тим, що основні положення дисертації, її висновки можуть бути використані під час вивчення вишівських курсів «Сучасна українська літературна мова» (розділ «Фразеологія»), «Практична стилістика української мови». Наразі в освітніх програмах передбачені освітні компоненти за вибором здобувача. Предметом такої дисципліни може бути структурно-семантичне і структурно-морфологічне вивчення ФО з компонентом-зоономом. Матеріал цієї роботи може бути використаний під час написання підручників, навчальних посібників, у лексикографічній практиці, у подальших наукових дослідженнях української фразеології.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлена ґрунтовним опрацюванням теоретичних джерел і їхнім глибоким самостійним аналізом. Наукові положення, висновки і результати роботи, які представлено в дисертації Шуленка О. С., оцінюємо як теоретично й емпірично обґрунтовані й достовірні. Вони базуються на апробованих багатьма дослідниками прийомами збору фактичного матеріалу, використанні загальнонаукових методів дослідження (індуктивного, системного), а також спеціальних, лінгвістичних (описового, структурного, компонентного і контекстного аналізу, кількісних підрахунків тощо).

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Мета дисертації – простудіювати структурні, семантичні, етнолінгвістичні особливості орнітофразеологізмів сучасної української мови – сформульована правильно, завдання дослідження визначені чітко. Вони передбачають системний опис аналізованих ФО, зокрема виявлення типів орнітономенів у складі фразеологізмів української мови; визначення структурно-морфологічної організації та семантичної й етнолінгвістичної специфіки орнітофразеологізмів у сучасній українській мові. Для виконання цих завдань дисертант обрав систему загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів дослідження. Загальні висновки, на наш погляд, самостійні, відтворюють логіку досліджуваного матеріалу, вони переконливі й точні.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення й результати роботи було репрезентовано в доповідях на одній міжнародній і 12 всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях упродовж 2020 – 2023 років, що свідчить про достатню апробацію дослідження. Вони висвітлені у 8 одноосібних публікаціях: 4 – у фахових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 4 – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Зміст дисертаційної роботи Шуленка Олександра Сергійовича «Фразеологізми з компонентом-орнітономеном у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості» охоплює основні аспекти теми, відповідає меті та завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (274 найменування). Загальний обсяг дисертації – 257 сторінок, із яких 233 – основного тексту.

У вступній частині Шуленок Олександр Сергійович обґрунтував актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковою програмою, сформулював об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, наголосив на основних складниках – новизні, теоретичному та практичному значенні, апробації дослідження тощо.

У першому розділі «Теоретичні основи вивчення фразеологізмів» Шуленок О. С. подає дефініцію фразеологізму, якою здобувач керувався у роботі, доводить, що це загальноприйняте визначення (див. с. 58). Він констатує також, що фразеологізми відображають національну культуру. У дисертації дослідник зорієнтований на широке розуміння об'єкта фразеології, а отже, залучає до вивчення й ідіоми, і прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, сентенції, усталені образні порівняння, стійкі терміносполучення, примовки тощо.

Важливим є розуміння, що частотність вживання назв птахів у складі фразеологічних висловів і різноманітність їхнього конотативного значення зумовлені спрямованістю людини до птахів, взаємодія з ними, знання особливостей поведінки, регіональні відмінності у веденні господарства серед українців, а також ареал поширення різних видів птахів. За допомогою образів птахів мовець вдається до універсального мовного коду, який передає його уявлення про різноманітні аспекти життя, природи та суспільства.

У другому розділі «Структурно-семантична типологія орнітофразеологізмів української мови» проаналізовано 1561 ФО в межах двох груп: фразеологізми з компонентами-орнітономенами диких птахів (найпродуктивнішими компонентами в складі яких є *горобець* (14,17%), *ворона* (12,00%), *сорока* (7,34%), *сова* (6,62%) та ін.) та свійських (серед яких найпоширенішими є лексеми *курка* (45,12%), *півень* (17,17%), *гуси* (7,74%), *гуска* (4,55%), *курча* (4,55%), *качка* (4,04%), *індик* (3,37%), *гусак* (3,20%), *голуб* (3,03%)).

Докладний аналіз зібраного матеріалу дозволив дослідникові виділити 14 фразеосемантичних груп, найбільш наповненими з яких є «Риси

характеру»; «Емоційні стани»; «Фізичні особливості» та ін. Науково виважено проведений також структурно-морфологічний розподіл фразеологізмів, серед яких зафіксовано ФО у формі словосполучень (16,40%), речень (51,76%), усталених порівнянь (31,20%), одного повнозначного слова (сполучення прийменника з іменником) (0,64%) (див. с. 157).

У третьому розділі «Етнолінгвістичні особливості орнітофразеологізмів української мови» небезпідставно зазначено, що українська культура формує фразеологізми, пов'язані з птахами, на основі їхніх зовнішніх особливостей (колір, розмір, вага), голосу (спів, звуки), поведінки, звичок, способу існування, середовища проживання. Автор виділяє назви птахів, які мають символічне значення в давніх прикметах, віруваннях, обрядах, замовляннях, побажаннях, віщуваннях тощо. Прикметно, що свійські птахи відображені в фразеології і як символи в господарстві й промисловості.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Ознайомлення з текстом дисертації засвідчує, що Шуленок Олександр Сергійович дотримався правил академічної доброчесності, адже в тексті не знайдено некоректного цитування, ознак плагіату. Дисертація є оригінальним завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, які висуває Міністерство науки і освіти до оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Принципових зауважень щодо структури, основних положень та концепції дисертації Шуленка Олександра Сергійовича «Фразеологізми з компонентом-орнітономеном у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості» у нас немає. Оцінюючи загалом позитивно наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, дозволимо собі висловити деякі міркування, роздуми й актуалізувати окремі питання.

1. Дисертаційна робота, на наш погляд, виграла б, якби в ній було чіткіше виділено центр орнітономенів, які найчастіше вживані у складі стійких сполучень слів, і периферію, з рідковживаними назвами птахів у ФО, а також заакцентовано увагу на найменуваннях птахів, які є носіями пейоративних і меліоративних семантичних нашарувань у складі фразеологізмів.

2. При описі методів вивчення здобувач не розділяє методи збору фактичного матеріалу, загальнонаукові та лінгвістичні методи дослідження, що спричинює сплутування методів, прийомів і процедур дослідження.

3. Дисертант залучив до аналізу значний діалектний матеріал, поданий у фразеологічних словниках говірок південно-східного наріччя. Проте, на жаль, матеріал кількох відомих фразеографічних праць, у яких зібрано ФО говірок поліського та південно-західного наріччя, не використано, зокрема: Коваленко Н. Д. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Рута», 2019. 412 с.; Доброльожа Г. М. Фразеологічний словник говірок Житомирщини. Житомир, 2010. 401 с.; Вархол Н. Д., Івченко А. І. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Братислава, 1990. 160 с.; Кірілкова Н. В. Словник волинської фразеології. Острог – Рівне, 2013. 192 с.; Сагаровський А. А. Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Харків, 2015. 228 с.; Фразеологізми та паремії Чернівецької області : матеріали до словника. Г. Кузь, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Томусяк. Чернівці, 2017. 352 с. Виникає питання, якими критеріями відбору фактичного матеріалу керувався здобувач?

4. Проаналізований матеріал засвідчує, що найбільшу фразеологічну продуктивність серед зібраних фразеологічних одиниць має компонент *горобець*: виявлено 137 ФО з цією лексемою (див. с. 62). Яке з символічних значень слова *горобець* найчастіше задіяне при фразеотворенні?

5. На терені України учені виявили сто назв чайки. Чому, на ваш погляд, компонент *чайка* уживаний лише у вісімнадцяти фразеологічних одиницях?

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Дисертаційна робота Шуленка Олександра Сергійовича свідчить про всебічне вивчення літератури з проблеми, високий рівень загальної ерудованості, здатність розв'язувати складні завдання і вирішувати проблеми інноваційного та дослідницького характеру в процесі професійної діяльності в галузі мовної і літературної освіти. Здобувачеві властиві здатність до пошуку, опрацювання, аналізу інформації в обраній та суміжних галузях, здатність опановувати предметну галузь із високим ступенем самостійності, а також до науково-практичного осмислення знань, творчого пошуку й генерування нових ідей (креативність), здатність вільно орієнтуватися в різноманітних лінгвістичних концепціях, напрямках, школах, підходах, у традиційних і новітніх наукових та освітніх парадигмах, критично їх осмислювати, аналізувати й зіставляти.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Цілісний аналіз дисертації Шуленка Олександра Сергійовича «Фразеологізми з компонентом-орнітономеном у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості», подану на захист на здобуття ступеня доктора філософії, дає підстави для висновку про те, що робота є оригінальним, самостійним і завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, повністю відповідає обраній спеціальності.

Робота виконана на високому науково-методичному рівні, містить аналіз надійного, ретельно зібраного, різноджерельного фактичного матеріалу, позначена науковою новизною і практичним значенням, а це дає нам право вважати, що дисертаційна робота Шуленка Олександра Сергійовича «Фразеологізми з компонентом-орнітономеном у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості» відповідає пп. 6 – 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (зі змінами), наказу

Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 року за №155/30023, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук,

професор кафедри української мови

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

Катерина Глуховцева

Підпис *Глуховцевої К.В.*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів *Григор*
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

Віта Жукітська

